

כתרי תורה

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
 רבי שלמיאן ב"ר יוסף קארה זלה"ה
 ראב"ד צנעא - ח' אלול תרמ"ט
 רבי יצחק ב"ר יצחק הכהן זלה"ה
 ראב"ד ערן - ח' אלול תרצ"א
 רבי יחיאל ב"ר שלום ערוסי זלה"ה
 מחכמי צנעא - ט' אלול תש"ט
 רבי שלום ב"ר יהודה טייבי זלה"ה
 רב ביה"ב ענף חיים, ב"ב - ט' אלול תשמ"ז
 רבי אברהם ב"ר שלום צדוק זלה"ה
 רבה של קרית בנימין - ט' אלול תשנ"ח
 רבי יצחק ב"ר צאלח מתנא-מנשה זלה"ה
 רבה של ביחאן - י"א אלול תשכ"ז
 רבי שלמה ב"ר שוכר יגאלי זלה"ה
 מרבני ראש"ל צ - י"א אלול תשס"ו

לק"י • פרשת שפטים ושטרים ה'תשפ"ב ב'של"ג • גליון ק"כ
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

אין לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

לע"ג מרן הגאון הגדול רבי שמריהו יוסף חיים בן מרן הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זלה"ה • ירדו ורע אשר שמחת התורה שכליבו ועל פניו האירה כל סביבותיו, זכה להרביץ תורה ולהעמיד בתי מדרשות ולשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבולט"א הרב צבי בלאט שליט"א • דודי הרב אברהם ב"ר דוד בדיחי זצ"ל, הרב אלעזר עוזרי זצ"ל בן יבולט"א רבי אברהם, הרב זכריה ב"ר יוסף גוסי זצ"ל, הרב ישראל ב"ר יהודה זצ"ל, מרת אסתר ב"ר יחיאל גרשי ע"ה ומרת יהודית ב"ר יוסף שרעבי ע"ה • ולזכות הרב אברהם ב"ר שלמה שליט"א, הרב אהרן ב"ר יוסף שליט"א, הרב רפאל אריה בן יחיאל שליט"א, הרב ששון בן מרדכי שליט"א, הרב גבריאל בן שלום שליט"א, ומיכל ב"ר ישי תח"ל רפ"ש במהרה בתוך שאר חולי ישראל, ולהצלחת ההצלת אחינו בני ישראל, הנתונים בצרה ובשביה באוקראינה ובשאר רלויותיהם, המב"ה יוציאם מצרה לרווחה ומאפילה לאורה, ויזכנו לגאולה השלימה בקרוב, אכ"ר.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיאל ב"ר יצחק עומסי זלה"ה - נלב"ע כ"א אלול התש"פ

האם דברים המלפטים משלימים לכזית פת

א] נשאלתי ממי שנצרך בשביל בריאותו לאכול בארוחה רק פרוסת לחם דקה מאוד שאין בה כזית. אלא שעם הפת הוא אוכל ירקות וכד' ועתה שואל האם הכל מצטרף לעניין ברכת המזון. **תשובה:** דעת רוב הראשונים שחיוב ברכת המזון מן התורה הוא דווקא למי ששבע שנאמר ואכלת ושבעת וברכת (ש"ע סי' קפ"ז סי"ב, ביה"ל סי' קפ"ד ד"ה בכזית), אך אין צריך לשבוע דווקא מן הפת. ולכן מי שאכל כזית פת עם עוד דברים הבאים מחמת הסעודה ושבע מאכילה זו, הרי הוא חייב בברכה מ"ז מן התורה (ביה"ל שם). אמנם מי שאכל פחות מכזית פת, אע"פ ששבע, אינו חייב לברך ברכת המזון. והטעם, כיון שכתוב ואכלת, אין אכילה פחות מכזית (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' מ"א). וכן משמע מדברי הפוסקים על זקן או חולה, שאם הם שבעים מאכילת כזית פת, חייבים בברכת המזון מהתורה (רדב"ז סי' ב"א רכ"ז). ומשמע שדווקא כזית ולא פחות.

ולכן נראה כי מי שאוכל רק מעט לחם ואין בו כזית ולפי מנהגו שיעור כזית הוא 17 גרם בקירוב] אף ששבע משאר דברים הנאכלים עמו, יטול ידיו בלא ברכה ויברך המוציא על הפת אך לא יברך ברכת המזון. ועל הירקות לא יברך לפנייהם (וואת הברכה מהד' תשע"ז עמ' 70 ע"ג 3), אך לאחריהם יברך בורא נפשות. ואף שהם טפלים לפת, מ"מ כיון שאינו מברך על העיקר, צריך לברך עליהם את ברכתם הראויה (כן משמע מש"ע סי' קע"ז ס"א) וכן הורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

האם יש דין שינוי מקום בברכת הריח

ב] מצוי בבתי כנסיות שמחלקים בשמים בליל שבת לכבוד השבת ולתוספת ברכות. ונשאלה שאלה על מי שברך על הבשמים והריח ויצא מבית הכנסת ושוב רוצה להריח מהם. האם צריך לברך פעם נוספת. **תשובה:** בשו"ע (סי' ר"יז ס"א) פסק כי מי שנכנס לחנות של בשמים וברך ברכת הריח ויצא, אם דעתו לחזור ולהיכנס לחנות, אינו צריך לברך שוב. הרי, שינוי מקום בברכת הריח אינו מצריך ברכה. **אלא שכתבו האחרונים** כמה טעמים מדוע אין שם חיוב ברכה מצד שינוי מקום, ולפי חילוקי הטעמים יש לדון בנידון שבשאלה. ו"א (מג"א שם סק"ג, ועיין דרישה סק"ב) כי מכיון שכשחוזר מריח את אותם הבשמים, לכן אינו צריך לברך שוב. ולפ"ו, ה"ה ליוצא מבית הכנסת ומריח את אותם הבשמים שקיבל בפנים. וי"א (מג"א שם בתירוץ שני) שדווקא בריח המגיע אליו ממילא כריח הנודף בחנות לא נחשב שינוי מקום, וא"כ בענייננו, הנוטל בשמים ומריחם שוב מחוץ לבית הכנסת כיון שמחוסר מעשה, צריך לברך שוב. עוד יש שביארו בהלכה זו (מאמר מרדכי א"י א') כי מדובר שלא יצא מחנות הבשמים לגמרי, אלא לפתח החנות באופן שרואה עדיין את מקומו הראשון, ולפ"ו בענייננו, שיצא לגמרי מבית הכנסת, יצטרך לברך שוב. והפוסקים יש שהעלו רק את הטעם הראשון שדווקא באותם בשמים לא יברך (שת"ז סק"ג) ויש מהפוסקים שהעלו את הטעם השני שבכל ריח שבא ממילא לא יברך (משנ"ב סק"ז) ויש שהעלו את שלשת הטעמים (כה"ח סק"ה). **ולמעשה נראה כי מספק אין לברך על הבשמים כשיצא מבית הכנסת.** ומידידי ר' ישראל הלוי שליט"א שמעתי סברא נוספת מדוע לא יחשב כאן שינוי מקום, כיון שגם בדבר מאכל מי שמתכוון לצאת לדרך ודעתו לקחת עמו את המאכל ואינו קובע אכילתו בבית כלל, אע"פ שברך בביתו וטעם שם מעט לפני יציאתו יכול להמשיך ולאכול בחוץ ודינו כדין הולכי דרכים (אג"מ או"ח ח"ב סי' נ"ז), וה"ה כאן אם מחלקים את הבשמים בסיום התפילה בצאתם מבית הכנסת, אינם קובעים את מקומם ודעתם לצאת, ולכן אין צריכים לברך שוב כשמריחים בחוץ או בביתם. **ומרן הגר"י רצאבי שליט"א** אמר לי כי מסתבר שנידון הפוסקים בעניין שינוי מקום בברכת הריח, הוא דווקא בבשמים המונחים בכלי או מה שנתנו על גחלים הנקרא 'מוגמר', אבל ענף בשמים הניתן לכל אחד בידו, לא שייך בהם קביעות ואף אם חילקו אותם בתחילת התפילה, ורק אם הסיח דעתו יברך שוב.

האם מותר לזרוק לאשפה קליפות וגרעיני פירות שביעית שדבוק בהם מבשר הפרי

ג] בענין הנותר מסחיטת לימון של שביעית, כתבנו בעבר (גליון צ"ב) בפשיטות, כי אסור לזרוק לאשפה ולהפסידו. מאידך ראיתי, כי יש מתירים לזרוק קליפות וגרעיני פירות שדבוק בהם מבשר הפרי. וטעמם, כיון שכן הדרך לזרוקם בכל שנה. **ומצאתי שנחלקו בזה גדולי פוסקי זמננו, הגר"שז אורבך והגר"ש ואזנר זצוק"ל** (הוד"ב בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' ל'). דעת הגר"שז"א, שמה שכתבה תורה לאכלה לא נאמר אלא על דברים שרגילין לאוכלן ולא על מה שרגילים לזרוק לאשפה, ודעת הגר"ש ואזנר כי כל דבר שמצד עצמו ראוי למאכל ואפי' למאכל בהמה, לא נפקע מקדושת שביעית במה שאין מקפיד עליו לזרוק לאשפה. ולכן לעניין גרעיני הפירות וקליפות שדבוק בהם מבשר הפרי, לדעת הגר"שז"א ינהג בהם כפי רגילותו בכל שנה, ולדעת הגר"ש ואזנר אין להפסידם ויש להניחם בפח שמיטה. **ודעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א למעשה,** כי מי שרגיל להותיר הרבה על הקליפה וסביב הגרעינים, בפירות שביעית יש לו לאכול מעט יותר, ומה שנותר לאחר מכן יזרוק לאשפה.

כתר של"א"ש

ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה איש אחר יחנכנו: ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו: ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה (כ"ה ה' ו').

כתב מוהר"ר יחיאל קורח זלה"ה במשכיל דורש לבאר מדוע נתייחדו שלשה אלו שאינם יוצאים במלחמה. והטעם כעין מה שמצינו שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות הפכויות. וכמו שמצינו בדוד שנאסר לו לבנות בית המקדש מפני ששפך מדמי האומות הרבה. לזה צותה התורה באלו השלשה, לפי שהתחילו במצוות שהן ליישוב העולם ופעולות החיים, כי בנין הבית ונטיעת הכרם היא דוקא בא"י וזוהי מצוה שמחללין עליה שבות בשבת, ולפי שהתחילו במצות אלו אסרה עליהם התורה לצאת למלחמת הרשות ומה גם לחו"ל ולשפוך דמים.

והוסיף, דאעפ"י שהיא מצוה כשהיא עפ"י סנהדרין, מ"מ כבר התחיל במצוה חשובה יותר וקודמת מפני שהיא כיישוב העולם ופעולת החיים, ואין נכון לעזוב דרכו האחת ולבחור בהפכה. **ולא רק** שאינו ראוי אלא שיש סכנה בדבר, שאם יעשה כן פן ימות במלחמה, כדאי הוא לחוב בשביל זה חובת מיתה במלחמה. וע"ש בדבריו עוד.

טעם נוסף כתב מוהר"ר יחיאל בר"מ קאפח זלה"ה אב"ד דמאר בספרו אור תורה (כת"י) לפי שבזמנים אלו שהאדם שרוי בשלוה ושמחה, השטן מתגרה בו. וז"ל, כי שלשה אלו מוזמנים לפגעי העולם יותר מאחרים ומדת הדין מקטרג עליהם ע"כ. **והביא ראיה לכך,** דוק ותשכח כי בכל המקומות אשר חטאו שם ישראל, לא הוה אלא בעת שלוות. וזוהי ראשונות נשתברו במעשה העגל ששלטה בהם עין הרע. והיה העם כמתאוננים אחר סדר הדגלים, וענין המרגלים היה באותו הזמן. וסמוך לכניסתן לארץ היה עון פעור, ע"כ. **ובזה ביאר ג"כ** מה שאמרו חז"ל (שבת קל, א) ליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא, כי בעת השמחה והשלוה השטן מתגרה ביותר. **מבואר כאן,** כי העוסק ביישובו של עולם, אע"פ שיש בכך שמחה גדולה, השטן מקטרג עליו. ומהי תקנתו להמשיך בבנינו ויישובו של עולם, ולהמנע ממלחמה וסכנה.

ועי"פ דרכנו למדנו כי אשרי הזוכים לעסוק תוה"ק שהיא חיי עולם. אך כמה עליהן להזהר שלא להבטל ממנה, אלא להמשיך בחיי עולם שזוהו שמירתם, וק"ו שלא לצאת למקום סכנה רוחנית או גשמית, ובכך יראו טוב ויאריכו ימים, אכ"י. **שבת שלום.**

בי"ד של רועי בקר במשנת רבותינו

ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט (י"ז, ט)

שלשה רועי בקר הן כבית דינו של משה

א[איתא במדרש הגדול, ר' שמעון בן לקיש אומר אין לך אלא שופט שבדורך, מכאן אמרו שכל שלשה רועי בקר שיעמדו בית דין על ישראל, הרי הן כבית דינו של משה. שנאמר ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעי מזקני ישראל (שמות כ"ד, ט), ולמה לא נתפרשו שמותם שלוקנים, אלא ללמדך שכל שלשה ושלושה שיעמדו בית דין על ישראל הרי הן כבית דינו של משה.

והנה מלשון מדרש הגדול נראה דאפילו הדיוטות כל שעמדו בית דין על ישראל, הרי הן כב"ד של משה. אכן בגמרא בר"ה (כה, ב) דרשו מפסוק זה, וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו, הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימך. וכע"ז בספרי כאן ובפרט לגירסת הגר"א כיעו"ש. ומשמע שלא יאמר אדם דווקא גדולים כסנהדרין שבימי משה. אבל הדיוטות לא.

תמיהת רבותינו חכמי תימן דבעינן דיינין בעלי תורה

ב[ובאמת כבר עמדו בזה רבותינו חכמי תימן מוהר"ר ישראל הכהן זלה"ה בסגולת ישראל ומהר"ש שבזי בחמדת ימים, והקשו על המדה"ג וכי אפשר, והלא אמרו חז"ל ושפטו את העם בכל עת שיהיו בקיאים בדין, ע"כ. כוונתם לדרשת חז"ל האמורה במכילתא פרשת יתרו (י"ח, כ"ב), עה"פ ושפטו את העם בכל עת, רבי יהושע (וי"ג ר"א המודעי) אומר בני אדם שהם בטלים ממלאכתם ועוסקים בתורה יהיו דנין את העם, ע"כ. ולשון מדרש הגדול שם, ר' אלעזר המודעי אומר, בני אדם שבטילין ממלאכתן ועסקין בתורה יהיו דנים את ישראל בכל עת ע"כ. ואלו הן העשרה בטלנים שזכרו בחז"ל בכל מקום. הרי דבעינן שופטים בעלי תורה.

ביאור נוסף בקושיא זו, הביא מרן הגר"י רצאבי שליט"א (בשע"ה חו"מ סי' רי"א הערה ס"ה ד"ה ומה) מכת"י מדרש סגולת ישראל, והלא אמרו חז"ל ושפטו את העם משפט צדק שיהיו בקיאים בדין, ע"כ. ולפי"ז ביאר דכוונת בעל סגולת ישראל להקשות מדרשת חז"ל שהובאה במדרש הגדול בריש פרשתנו, לפי שהוא אומר שופטים ושוטרים תתן לך, שומע אני אעפ"י שאינם בקיאים בדין. תלמוד לומר ושפטו את העם, בזמן שהם בקיאים בדין, ע"כ. וביאר מרן שליט"א, דדרשת חז"ל נסמכה על סיפיה דקרא 'משפט צדק'.

ג[ובחמדת ימים הוסיף כאן, דאמרי שבע מידות ברצון הבורר, ע"כ. וכוונתו להקשות מדאיתא במדרש הגדול בריש פרשתנו, שופטים ושוטרים תתן לך, למה נאמרה זאת הפרשה. לפי שהוא אומר (שמות י"ח, כ"א) ואתה תחזה בכל העם אנשי חיל וגו', כשם שלשעבר לא הוכשרו עד שהיו בהם שבע מדות ברצון הבורר, כך לעתיד לא יוכשרו עד שיהא בהם שבע מדות ברצון הבורר, תלמוד לומר, תתן לך לפי דעתך, ע"כ.

ביאור דברי המדרש, מדוע נאמר תתן לך, ולא תתנו לכם. אלא לרמוז כמו שנצטווה משה למנות דיינים במדבר בעלי שבע מידות (חכמים ונבונים) (דגמירי. מבי"ט ח"א סי' ר"פ), ידועים לשבטיכם, אנשי חיל (ובכלל זה ב' מעלות, גבורים במצוות וכושין את יצרן. וכן בעלי לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו), יראי אלים, אנשי אמת, שנאי בצע. כיעוין כל זה ברמב"ם פ"ב מסנהדרין ה"ו, וע"ש בשם טוב למוהר"ח"כ זלה"ה[ע"פ דעתו של משה שנאמר ואתה תחזה. כך לעתיד לבוא (כשישכנסו לארץ, סגולת ישראל), לא יוכשרו עד שיהיה בהם שבע

מידות אלו ברצון הממונה. ובמדרש סגולת ישראל כתב, דהוא אב בית דין הממנה אותם. נמצא דבעינן שימנה אב בית דין דיינין בעלי ז' מידות. וא"כ קשה איך אמרו במדרש הגדול שאפילו ג' רועי בקר כשרים לדין.

תירוץ רבותינו חכמי תימן דרועי בקר זהו רמז

ד[ותירצו בסגולת ישראל ובחמדת ימים, דלעולם בעינן דיינים הבקיאים בדין (ובא המדרש ללמדנו, שלא נאמר דבעינן דווקא חכמים כל כך כמשה ובית דינו), ומה שאמרו כאן ג' רועי בקר לאו היינו הדיוטות אלא רמז יש כאן לדיינים, שיהיו נאמנים ובקיאים בדין ומוסריין עצמם על הצבור כשאלו שהיה רועה בקר שנאמר (שמואל א' י"א, ה') והנה שאול בא מן השדה אחרי הבקר, אי נמי כאלישע שנאמר (מלכים א' י"ט, י"ט) שנים עשר צמדים לפניו.

ומרן הגר"י רצאבי שליט"א (בשע"ה שם, ד"ה ולפי) הוסיף דמצינו שגם עמוס היה רועה בקר, שנאמר (שמוס ז' י"ד) כי בוקר אנכי ובולס שקמים. ופירש"י בוקר, רועה בקר. וא"כ אלו הם שלשת רועי הבקר שרמזו להם במדרש הגדול (ואע"פ שדחה שם דשלשלתם לא היו באותה העת, מ"מ לענ"ד נראה דניתן לדרוש זאת יפה ע"פ דרכם של רבותינו הנזכרים).

ובחמדת ימים הוסיף עוד רמז, רועי, מלשון אחים ורעים, רועי ישראל. בקר, מלשון כבקרת רועה עדרו, שמבקרין הדין כרועה המבקר צאנו, ע"כ. דהיינו שמחד ינהגו ברעות כלפי בעלי הדין, אך מאידך יבקרו היטיב את הדין ולא יטוהו.

ב"ד של ג' הדיוטות לדינא

ה[והנה לדינא כתב מרן בשו"ע (חו"מ סי' ג' סעיף א') וכל שלשה נקראים ב"ד ואפילו הדיוטות. ומקורו ממה שאמרו בגמרא (סנהדרין ג, א) דיני ממונות בשלשה הדיוטות.

והטור הביא דעת הרמ"ה דהדיוטות היינו דגמירי (כסתם לומדים שבזמנינו, ב"ח, אע"ג דלא סבירי (וי"ג סמיכי). אך הרא"ש (סנהדרין סי' א') כתב דמדאורייתא הלא בחד מומחה סגי וכדאמר רב אחא שם, שנאמר (ויקרא י', ט) בצדק תשפוט עמיתך, לשון יחיד (וכן פסק הרמב"ם פ"ב מסנהדרין ה"י), ורבנן שאמרו אפילו שלשה הדיוטות, היינו טעמא, לפי שא"א שלא יהיה בהם חד דגמיר ששמע או קרא בספרים וידע סברות הדינין. וזהו שכתב שם הרמ"א, דאי אפשר דלית בהו חד דידע סברות בדינים, אבל אי לית בהו חד דידע פסילי לדון.

ביאור דעת רבותינו חכמי תימן

ו[ומעתה יש להתבונן, מדוע נדחקו רבותינו חכמי תימן דלעיל, לפרש דברי המדרש הגדול בדרך רמז, לעולם נימא דהיינו רועי בקר ממש, וכמו שאמרו בגמרא, דיני ממונות בשלשה הדיוטות. ושמא רועי בקר משמע להו, אנשים שאינם שייכים כלל בדין, לא גמירי ולא סבירי (וע"י למהר"ש עדני זלה"ה במלאכת שלמה (סנהדרין פ"ג מ"ב) דרועי בקר, משום דלא שכיחי בישוב ולא ראו ולא שמעו עסקי דין בין אדם לחברו ולא גמירי דינא כלל).

א"נ יש לומר, דדין זה דשלשה הדיוטות כשרים, הוא מדרבנן וכמבואר שם בגמרא דמדאורייתא ג' אהים נאמרו בפרשה, ורק מדרבנן שלא תנעול דלת בפני לווים הקילו דיני ממונות יהיו בשלשה הדיוטות. וא"כ א"א להעמיד את דרשת מדה"ג מקרא אשר יהיה בימים ההם, על דינא דרבנן. ואף לפמ"ש הרא"ש דמדאורייתא בחד מומחה סגי, לא ניחא להו להעמיד בכך את דברי המדרש דהלא ג' רועי בקר אמרו, ומשמע שהם שווים בחכמתם.

מדרכי רבותינו - מוהר"ר אברהם ב"ר שלום צדוק זלה"ה

רבינו זכה לעלות לאה"ק כבר בשנת התש"ב והתיישב בקרית בנימין הסמוכה לחיפה, שם פעל רבות לחיזוק בדקי הדת ושמירת הכשרות. בחכמתו הבחין מיד כי בשונה מתימן, כאן בארץ לא יתכן קיום לנער היהודי אם לא בתוככי היכלי הישיבות הקדושות, ולכן את כל ילדיו שלח ללמוד בישיבות הקדושות, מה שלא היה מצוי באותה העת ובפרט אצל עולי תימן. ולא זו בלבד אלא חיבב וקירב את בני הישיבות שהיו באים לביתו, וכשהיו בדרכם לפעילות ה'קירוב' בישובי הצפון, היה מושיבם על שולחנו מאכילם ומשקם, ותוך כדי היה מוסר להם שיחת חיזוק ועידוד. מעשה ופעם כשיצא מביהכ"נ בשבת ראה צעיר אחד שמתקן את אופנועו, רבינו בחכמתו ידע כי אם יגער בו, לא יועיל ואדרבה ירחיק אותו יותר, ניגש אליו בחיך ואמר לו 'שבת שלום' והמשיך בדרכו, ואכן מכוחה של אותה לבביות, לא ארכו הימים ואותו נער החל להתקרב לעולמה של תורה. זיע"א